

Ο παρατηρητής

ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ ΛΟΓΟΥ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗΣ

28

ΑΦΙΕΡΩΜΑ ΣΤΟΝ ΑΝΕΣΤΗ ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ

- Ανέστης Ευαγγέλου
- Βασίλης Καραβίτης
- Θανάσης Ε. Μαρκόπουλος
- Στέφανος Μπεκατώρος
- Γιώργος Αράγης
- Πρόδρομος Χ. Μάρκογλου
- Μάρκος Μέσκος
- Γιάννης Μανωλεδάκης
- Δημήτρης Καΐσης

- Ι. Ν. Μαρκόπουλος, *ποίηση*
- Νίνα Κοκκαλίδου-Ναχμία, *ποίηση*
- Στέφανος Ιωαννίδης, *ποίηση*
- Θανάσης Ράπτης, *Τα σκηνικά*
- Δημήτρης Λυπουρλής, *Εν παρόδω*
- Φοίβος Γκικόπουλος, *Σε τι χρησιμεύει η λογοτεχνία;*
- Γ. Χ. Χουρμουζιάδης, *Ένα βιβλίο κι ένας άνθρωπος*
- Γιώργος Φρέρης, *Ανιχνεύοντας την Εφηβεία*
- Χρήστος Ηλιόπουλος, *Η ποίηση του Ν. Α. Ασλάνογλου*

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

ΑΝΟΙΞΗ 1996 - ΕΙΚΟΣΤΟ ΟΓΔΟΟ ΤΕΥΧΟΣ

Πρόδρομος Χ. Μάρκογλου

Ο Ανέστης Ευαγγέλου και «Ἡ Ἀνθολογία τῆς Δεύτερης Μεταπολεμικῆς Ποιητικῆς Γενιάς»

Θα προσπαθήσω να σας εκθέσω τη διαδρομή μέσα από την οποία ο φίλος μας, ο Ανέστης Ευαγγέλου, έφτασε στην απόφαση να συντάξει την «Ἀνθολογία τῆς Δεύτερης Μεταπολεμικῆς Ποιητικῆς Γενιάς».

Στις αρχές της δεκαετίας του '70 παρουσιάζεται, για όσους παρακολουθούν τα πνευματικά μας πράγματα, το περίεργο φαινόμενο: κριτικοί, μελετητές, ανθολόγοι κάνουν αναφορές και μελετώντας τη νεότερη ποίησή μας εντοπίζουν και περιγράφουν την Πρώτη Μεταπολεμική Ποιητική Γενιά, που την ονόμασαν «γενιά του οράματος, της δράσης, της ήττας» και μια νέα ποιητική γενιά που μόλις είχε εισβάλει με τυμπανοκρουσίες, τη λεγόμενη «γενιά του '70», που ο Βάσος Βαρίκας, σε άρθρο του στο ΒΗΜΑ στις 16-5-71, σπεύδει να ονομάσει «ποίηση της αμφισβήτησης απέναντι στο υπάρχον», μια ομάδα ποιητών που είχαν στο ενεργητικό τους ένα ή κανένα βιβλίο.

Και στο ενδιάμεσο τι υπήρχε, ένας νεκρός χώρος, μια έρημη χώρα, πώς η ποίηση με ένα άλμα βρέθηκε στο 1970; Καμιά αναφορά, παρά σπάνια ελάχιστα ονόματα, μεμονωμένα, διαφεύγανε τη σιωπή και τότε τα στέλνανε κατά πού φύσαγε ο άνεμος. Η μη ομαδοποίηση κι η χούντα του

...Γνώριζε πολύ καλά ο Ανέστης τη σύμβαση του όρου γενιά, αλλά και πάλι είναι πια γνωστό, ακόμη και από την ιστορία, πόσο ο χρόνος και ο τόπος καθορίζουν τη σκέψη και τα αισθήματά μας..

'67 έκοψαν τις εξελίξεις κι οι ποιητές αυτοί αγνοήθηκαν και διαβάστηκαν ελάχιστα. Η αποσιώπηση ηθελημένη ή από αδράνεια είχε γίνει καθεστώς.

Πρέπει εδώ να σημειώσω ότι ο μόνος που, σε ανυποψίαστο ακόμη χρόνο, μίλησε για τους ποιητές αυτούς ήταν ο Πάνος Μουλλάς στο άρθρο του «Νέοι ποιητές της Θεσσαλονίκης», στο περιοδικό που εκδιδόταν στα Γιάννινα «Ενδοχώρα», τ. 10, Μάρτιος - Απρίλιος του 1961. Εκεί κατέγραφε για πρώτη φορά κάποιους ποιητές, που αργότερα θα αποκαλεστούν «ποιητές της Δεύτερης Μεταπολεμικής Γενιάς». Γράφει ο Μουλλάς: «*Ας εκληφθούν μόνο σαν δείγματα γραφής μιας πνευματικής μειονότητας που, διαχωρίζοντας τις ευθύνες της απ' το ανεύθυνο των καιρών, αγωνίζεται να εκφραστεί, δηλαδή να μας πείσει ότι δεν είναι τουλάχιστον ανυποψίαστη.*»

Ακόμη ο Κίμων Φράιερ, στον πρόλογο της ανθολογίας «Έξι Ποιητές», γράφοντας για ποιητές της γενιάς του '70 δεν αναφέρει τίποτε για ό,τι προϋπήρξε. Το ίδιο γίνεται και το 1985 στο «Contemporary Greek Poetry».

Ακόμη η Νόρα Αναγνωστάκη στην ομιλία της, 9-5-73 στην «ΤΕΧΝΗ», για «Το στοιχείο της σάτιρας και του χιούμορ στη νεότερη ποιητική γενιά», μιλώντας για τους ποιητές της γενιάς του '70, επισημαίνει «*Ξέρω πως δεν πρόλαβα να ξοφλήσω το χρέος μου ούτε καν στους ποιητές της δικής μου γενιάς - αλλά έτυχε να αναλάβω μια εργασία για τους νεότερους.*»

Και ο χρόνος κυλούσε.

Ο Ανέστης Ευαγγέλου, ένας ευαίσθητος ποιητής, έχοντας κάνει την ποίηση τρόπο ζωής, με υψηλό το αίσθημα του δικαίου και με αμείωτο ενδιαφέρον για τα πνευματικά μας πράγματα, στις συζητήσεις που πραγματοποιούσαμε ήταν οργισμένος. Ήδη μια προσπάθεια το 1971 να εκδοθεί ένας τόμος με κείμενα ομηλίκων δεν είχε καρποφορήσει. Η έγνοια να εκδοθεί ένα περιοδικό ή μια ανθολογία για να φανεί επιτέλους το πρόσωπο αυτών των ποιητών τον «έτρωγε».

Γνώριζε πολύ καλά ο Ανέστης τη σύμβαση του όρου γενιά, αλλά και πάλι είναι πια γνωστό, ακόμη και από την ιστορία, πόσο ο χρόνος και ο τόπος καθορίζουν τη σκέψη και τα αισθήματά μας.

Τα πράγματα προς στιγμή φάνηκε ν' αλλάζουν το καλοκαίρι του 1976 όταν οι εκδόσεις «Σοκόλη» ανάγγειλαν μια πολύτομη σειρά για την ποίηση, όπου τη νεότερη και νεότερη ποίηση την αναλάμβανε ο Αλέξανδρος Αργυρίου. Η σειρά τελείωνε με τον τόμο «Δεύτερη Μεταπολεμική Ποιητική Γενιά». Περιμέναμε λοιπόν.

Στο μεταξύ ο Ανέστης, με αφορμή μια κριτική του Δ. Φραγκόπουλου, στέλνει στο περιοδικό ΔΙΑΒΑΖΩ, τ. 12, Μάιος-Ιούνιος '78, μια επιστολή-

άρθρο όπου προσπαθεί και πάλι να οριοθετήσει τη γενιά μας. Εκεί κάνει μια πρώτη καταγραφή ονομάτων και επισημαίνει «*Άς επιτραπεί εδώ... μιά και όλα σχεδόν τά, κάθε λογής, κανάλια τής ποιητικής μας ματαιοδοξίας ελέγχονται από τό παλιό και τό νέο κατεστημένο έν άγαστή, σύμπνοια νά καταγραφούν για πρώτη ίσως φορά και σάν ελάχιστη απόδοση δικαιοσύνης πρός τήν, καταδικασμένη συστηματικά σέ σιωπή από τούς κρατούντες, ποιητική δεκαετία '60-'70*».

Είναι η πρώτη φορά που κάποιος καταγράφει και δηλώνει την ύπαρξη αυτών των ποιητών.

Μετά ένα χρόνο πάλι στο «*Διαβάζω*», τ. 22, Ιούλιος '79, έρχεται ο Αλέξανδρος Αργυρίου και σαν ξεκίνημα της Ανθολογίας «*Σοκόλη*» δημοσιεύει το άρθρο «*Σχέδιο για μια συγκριτική της μοντέρνας ελληνικής ποίησης*» και εκεί καταγράφει 81 ποιητές της Δεύτερης Μεταπολεμικής Γενιάς. Επιλέγει 32 για ανθολόγηση. Σημειώνει ο Αργυρίου «*Οι ποιητές που την αποτελούν δεν ανήκουν σε κοινές τάσεις, είναι μάλλον μονάδες παρά σύνολα*».

Περνούν τα χρόνια κι ο τόμος της ανθολογίας που αφορούσε τη Δεύτερη Μεταπολεμική Γενιά εγκαταλείπεται από τον Αλέξανδρο Αργυρίου και από τον εκδότη Σοκόλη σιωπηλά.

Το 1985 έχουμε δύο γεγονότα:

1. Την έκδοση εδώ στη Θεσσαλονίκη του τόμου «*Ιδίοις αναλώμασιν*», μιας προσπάθειας συνεργασίας συγγραφέων της γενιάς μας. Η προσπάθεια για διάφορους λόγους δεν προχώρησε και δεν είχε συνέχεια.

2. Τη δημοσίευση στο περιοδικό ΤΟΜΕΣ, τ. 1, δεύτερη περίοδος - «*Άνοιξη 1985*» της έρευνας «*Η δεύτερη μεταπολεμική ποιητική γενιά*» και με υπότιτλο «*Η γενιά των αποήχων*». Ο δεύτερος τίτλος δίνει και τον χαρακτήρα. Εντούτοις είναι η πρώτη φορά που -έστω με κάποια λάθη- καταγράφονται 128 ποιητές και γίνεται προσπάθεια μελέτης και ερμηνείας αυτής της «*χαμένης γενιάς*».

Όταν το «*Ιδίοις αναλώμασιν*» δεν προχώρησε ήταν ο Ανέστης που άρχισε να σκέφτεται σαν μια πλέον επείγουσα ανάγκη τη σύνταξη μιας ανθολογίας.

Το 1987 έρχεται η σταγόνα που ξεχειλίζει το ποτήρι. Ο Mario Vitti στην Ιστορία του της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας αφιερώνει μισή σελίδα σε κάποιους ποιητές της Δεύτερης Μεταπολεμικής Ποιητικής Γενιάς, γράφοντας πως «*είναι οι προάγγελοι της επόμενης γενιάς*». Έτσι ο Ανέστης μου τηλεφώνησε ένα βράδυ και μου ανάγγειλε την απόφασή του να προχωρήσει στη σύνταξη μιας ανθολογίας έστω και μόνος. Γνώριζε, μου είπε, το βάρος που θα σήκωνε, αλλά η απόφαση είχε παρθεί.

... ο Ανέστης μου τηλεφώνησε ένα βράδυ και μου ανάγγειλε την απόφασή του να προχωρήσει στη σύνταξη μιας ανθολογίας έστω και μόνος. Γνώριζε, μου είπε, το βάρος που θα σήκωνε, αλλά η απόφαση είχε παρ-

Ήδη χρόνια τον απασχολούσε το θέμα. Και σιγά σιγά είχε προετοιμάσει ένα υλικό μεγάλο. Είχε καταγράψει ονόματα και βιβλία, συγκέντρωνε βιβλία, καταλόγους που συνεχώς ενημέρωνε. Είχε φτάσει στο σημείο να γνωρίζει και τον τελευταίο ποιητή της γενιάς μας που έτυχε να δημοσιεύσει έστω και ελάχιστα ποιήματα σε κάποιο επαρχιακό περιοδικό. Γυρνούσε τα βιβλιοπωλεία για χρόνια κι έψαχνε στα περιοδικά που έβρισκε, καταγράφοντας ποιητές και ποιήματα.

Τον ενδιέφερε η ποιότητα των ποιημάτων και η εμμονή του ποιητή στη δημιουργική του πράξη. Θυμάμαι με πόση επιμονή ξαναγύριζε κι έψαχνε το υλικό του, θέλοντας να ελέγξει και να σταθεροποιήσει τις απόψεις του. Αλλά και κυρίως γιατί είχε μίαν υψηλή αντίληψη και σεβασμό για τη δημιουργική εργασία. Θαύμαζε τους ποιητές που ήταν αφοσιωμένοι στην ποίηση. Ήταν αυστηρός. Αλλά αυστηρός πρώτα με τον εαυτό του.

Γνώριζε πόσο δύσκολη ήταν η κατάρτιση της ανθολογίας από έναν άνθρωπο καθώς κιόλας για πρώτη φορά γινόταν προσπάθεια ανίχνευσης και οριοθέτησης του χώρου. Γνώριζε τον κίνδυνο να πέσει σε υποκειμενισμούς. Αλλά η γνώση που είχε και ο υπεύθυνος κι έντιμος χαρακτήρας του τον βοήθησαν ν' αποφύγει τους σκοπέλους. Γιατί σε κάθε ανθολογία μπορεί κανείς να έχει αντιρρήσεις για κάποια ονόματα ή για κάποια ποιήματα που θα έπρεπε να έχει ή να μην έχει αλλά αυτό δεν κρίνει την ανθολογία. Κρίνεται μόνο από τη σοβαρή και υπεύθυνη εργασία.

Κι εκεί που είχε πια προχωρήσει η προεργασία κι άρχισε να ωριμάζει και να μορφοποιείται το υλικό, την άνοιξη του 1989, ο Ανέστης αρρώσταίνει. Το φθινόπωρο έγινε γνωστή η φύση της αρρώστιας και το Δεκέμβριο του ίδιου έτους εγχειρίστηκε στο Λονδίνο.

Αρχίζει ένας αγώνας με το χρόνο. Όταν συνήλθε, την άνοιξη του 1990, μου είπε, «Πρέπει να βιαστώ να τελειώσω την ανθολογία». Μιλούσε με το κεφάλι γυρισμένο προς την μπαλκονόπορτα. Του είπα πως ο χρόνος είναι με το μέρος του. Κούνησε αρνητικά το κεφάλι του.

Άρχισε να εργάζεται σκληρά πάνω στο υλικό της ανθολογίας (βιογραφικά, εργογραφία, κριτικογραφία) παλεύοντας ταυτόχρονα και με τις διάφορες φάσεις της αρρώστιας. Έλεγε πολλές φορές το υλικό του, κατέφυγε σε βιβλιοθήκες δημόσιες, δημοτικές αλλά και σε ιδιωτικές για να το συμπληρώσει, να το τεκμηριώσει. Προχώρησε με θάρρος και τόλμη που του έδινε η γνώση του θέματος.

Το Μάιο του 1991 ήταν έτοιμος. Έστειλε τις επιστολές στους ποιητές που είχε επιλέξει, μετά από φοβερό αγώνα με το υλικό και τη συνειδησή του, ζητώντας τους την άδεια να τους ανθολογήσει. Είχε επιλέξει 44 ποιητές και έναν, τον εαυτό του (δε θέλησε, για λόγους δεοντολογίας, να

...κυρίως γιατί είχε μίαν υψηλή αντίληψη και σεβασμό για τη δημιουργική εργασία. Θαύμαζε τους ποιητές που ήταν αφοσιωμένοι στην ποίηση. Ήταν αυστηρός. Αλλά αυστηρός πρώτα με τον εαυτό του...

αυτοανθολογηθεί αλλά ανέθεσε τη δουλειά αυτή στο φίλο και συγγραφέα της εισαγωγής, Γιώργο Αράγη). Η επιλογή των ποιητών στάθηκε πολύ δύσκολη δουλειά, χρειάστηκε μεγάλη ηθική δύναμη για να μην υποκύψει σε πειρασμούς, σε συναισθηματικές εμπλοκές και, γιατί όχι, και σε κάποιες πιέσεις, άμεσες ή έμμεσες. (Αναφέρει ο ίδιος ο Ανέστης τις δυσκολίες στον πρόλογό του).

Στηρίχτηκε κυρίως στα δεδομένα της κριτικής, αλλά και στις διαμορφωμένες πια δικές του απόψεις, την οποία κριτική όμως είχε τη δύναμη ν' αγνοήσει, τουλάχιστον σε τρεις περιπτώσεις, και να μας αποκαλύψει ποιητές αξιόλογους της γενιάς μας αλλά τέλεια αγνοημένους από την κριτική. Κι ακόμη αποφασιστικό κριτήριο στάθηκε η αφοσίωση των ποιητών στην υπόθεση της ποίησης που τους έδινε μια αυθεντική φωνή. Η επιλογή των ονομάτων, από τη στιγμή που οριστικοποιήθηκε, στάθηκε αδιαπραγμάτευτη επειδή υπήρξε προϊόν εξαντλητικής μελέτης κι ενσυνείδητης απόφασης.

Από την αρχή αποφάσισε να γράψει ο ίδιος τον πρόλογο και την εισαγωγή, όμως ζήτησε και πέτυχε να τη γράψει ο Γιώργος Αράγης, σαν ο περισσότερο έγκυρος κι από τα σπλάχνα της γενιάς κριτικός.

Το υλικό που του στείλανε οι ποιητές (βιογραφικό, εκδόσεις, μεταφράσεις, κριτικογραφία) ο ανθολόγος έπιασε πάλι και το έλεγξε γιατί διαπίστωνε λάθη και παραλείψεις τις περισσότερες φορές από άγνοια αλλά και κάποτε ηθελημένα. Ακόμη στο ενδιάμεσο κάποιοι ποιητές απεβίωσαν (δεν περιγράφεται η ψυχική κατάσταση του Ανέστη), δύο δεν βρέθηκαν ποτέ, κάποιοι δε θέλησαν να απαντήσουν κι άλλοι απάντησαν αρνητικά και με τρόπο προσβλητικό για τον ανθολόγο, ο οποίος προχώρησε παραβλέποντας τα αρνητικά φαινόμενα.

Κατέφυγε και πάλι σε δεκάδες βιβλία και εκατοντάδες περιοδικά της περιόδου 1950-1990 για να διασταυρώσει, να ανακαλύψει ή να συμπληρώσει την ύλη του.

Τέλος όλο αυτό τον καιρό, παλεύοντας με την αρρώστια αλλά αντλώντας και δύναμη μέσα από την εργασία, διεκπεραίωσε έναν φοβερό όγκο δουλειάς και γραψίματος, ψαξίματος και διορθώσεων, αρνήσεων και πικρίας και παρέδωσε τον Ιούνιο του 1992 ο Ανέστης τα χειρόγραφα του στον εκδοτικό οίκο «Παρατηρητής».

Από εκεί και πέρα άρχισε ένας άλλος αγώνας. Ας είναι καλά οι φίλοι που τον βοήθησαν αλόγιστα στα δοκίμια και τις χιλιάδες διορθώσεις. Και τον Απρίλη του 1994, δεκαπέντε ημέρες πριν από το θάνατό του, επιτέλους κρατούσε στα χέρια του δεμένη την Ανθολογία. Ήταν χαρούμενος και κουβεντιάζαμε τα επί μέρους, γκρίνιαζε για κάποια μικρολάθη

...αποφασιστικό κριτήριο στάθηκε η αφοσίωση των ποιητών στην υπόθεση της ποίησης που τους έδινε μια αυθεντική φωνή...

αλλά ήταν ευχαριστημένος· μόνο στα μάτια του, σε αντίθεση με τα λόγια, υπήρχε μια-πικρία σαν κάτι να είχε τελειώσει οριστικά.

Θεσσαλονίκη, Νοέμβριος 1994

Ντίνα, Ανέστης Ευαγγέλου, Ελένη Μάρκογλου, 'Ανοιξη '78, Ωραιόκαστρο.

Σημείωση: Το παραπάνω κείμενο διαβάστηκε στις 16-11-94 στο Βαφοπούλειο Πνευματικό Κέντρο, στην εκδήλωση που οργάνωσε ο εκδοτικός οίκος «Παρατηρητής» για την παρουσίαση του βιβλίου. Επίσης στην εκδήλωση έλαβαν μέρος και διάβασαν κείμενά τους ο Γιώργος Αράγης και ο Μάρκος Μέσκος.